

ED. VILDE JA VANA VIRUMAA

Igal suvel Puidveret ja Muugast külastavad arvukad ekskursioonid on parimaks tõendiks, et Ed. Vilde lapsepõlve kasvukohtade vastu tuntakse laiast huvist. Märksa vähem teatakse aga, et kirjaniku sidemed Virumaaga jätkusid ka pärast Muugast lahkumist.

Nii elas noor Vilde 1880-ndate aastate lõpul sageli nädalate kaupa Vaivaras kohaliku köstri J. Muthmani pool. Koo Muthmaniuga tegi ta siit tihti rännakuid ümbruskonda. Vaivaras külastas ta ka talunik, Friedrich Vahtrikku, kes oli Vilde hea sõbra, Tallinna kirjastaja ja ajakirjaniku J. H. Vahtriku vend. 1895. aasta juunis esines Vilde peokõnega maakondlikul laulupeol Rakveres, mille korraldas «Ööbiku» selts. Kõne ilmus seejärel «Postimehes» ühes laulupeo kirjeldusega Vilde sulest. Mainitud kõnet on peetud üheks esimeseks katseks propageerida meie laiemale üldsusele ajatoolist materialismi. On põhjust arvata, et peokõnaldised suhtusid nimeka kirjaniku uudseid seisukohti sisaldavasse sõnavõttu elava huviga. Igal juhul on see kõne oluliseks pöördeks Vilde maailma-vaatelises arengus.

Kui Vilde tegi 1887. aastal

ise katset «Postimehe» väljaandjaks hakata, püüdis ta selleks laenu saada ka oma Simuna sugulastelt, kuigi tagajärjetult. Sellele vaatamata pidas kirjanik oma kodunurga rahvast ka hiljem au sees. Selle kohta mäletab huvitava episoodi Tallinnas elav kaupnik H. Olvi (sündinud 1894. a. Paasveres): «Kui Paasvere patsunakoor käis kooliõpetaja J. Tillikase juhtimisel 1896. aastal Tallinna laulupeol, suhtus ajakirjanikuna peol viibinud Vilde kodukoha muusikameestesse üpris soojalt. Tutvuse värskendamiseks tellis ta koha korvi õlut ja jagas järgnenud ühises vestluses paasverelaste muusikalisele isetegevusele rohkesti tunnustavaid sõnu.»

Mis puutub Virumaa kajatumisse Vilde loomingus, siis on selles suhtes varaseimaks kirjanduslikuks mälestusmärgiks 1886. a. «Virulases» ilmunud jutustus «Lina-Mai», mille sündmustik tugineb autori kinnitust mööda kodumaakonna külaelust võetud sündmustele. Humoristliku jutustuse «Laadalelled» prototüübid põlvnevad Simuna ja Väike-Maarja kihelkonnast. Jutustus annab värvika pildi omaaegsest hobuseparistamisest Virumaa laadadel, kohalik-

ku koloriiti aitavad tugevdada ka siinsed konkreetsed kohanimed. Jutustuse «Punane mulk» (1888) aineistik on ammendatud Muugast. Sisult on see põrutav abielutragöödia, mille peapõhjuseks on rõhuvad ühiskondlikud olud. «Igatahes polnud meil seni keegi veel nii jõulist külajuttu kirjutanud ja Vilde enesegi toodangus on see üks paremaid,» ütleb «Punast mulki» hinnates Fr. Tuglas. Ka novelli «Kondivalu kõrtsirahvas» (1889) algsugemed on Fr. Tuglase arvates pärit autori lapsepõlvest. Lühike, ent mõjuv mälestuspilt «Minu esimesed «tribulised»» (1904) näitab, kuidas autorile valmistab veel küpses meheas tuska talle seitsmendal eluaastal mõisnikuõhu poolt osaks saanud ülekohus. Ja Muuga-nälestused elustusid veel kauge Kopenhaageni pagulaspõlveski, kui Vilde oma isale mõeldes kirjutas klassikalise novelli «Kupja Kaarli adjastaadid». Jutustuse «Tooma tohter» (1908) peategelase Marjapuu prototüüp (revolutsionäär Anton Lust) pärines Erra vallast, surma mõisteti ta sõjariistade ära viimise eest Viru-Maidla mõisast Nii näeme, et kodumaakonnaga on seotud üsna tundu-

duv osa Vilde jutuloomingu paremikust. Veel võiks lisada, et ka jutustuses «Jobu» esimehv laanemaastikud meenutavad mitmeti Alutaguse metsarohkeid tagamaid. Satiirilises novellis «Kosilane Rakverest» naeruvääristab kirjanik väikelinna äritseja varaahnust, mis isegi kosjateel lähtub eelkõige väljavalitu majanduslikust seisundist.

Vilde romaani «Raudsed käd» esimeses peatükis kuuleme, kuidas Simuna talupoeg Villem Luik on kõrge mõsarendi tõttu vaestestunud sunnitud isatalust lahkuma ja Narvas vabrikutööliseks hakama. Tanapäeva Virumaa põllumchele on selline maalt lahkumise põhjus ainult süngeks minevikumälestuseks. olevikus elatakse siinsetes kolhoosikulades ning sohoosides jõukalt ja kultuurselt. Ühtlas. aga ei unusta meie põllumajanduse alal töötajad oma tänuvõlga kirjanikule, kes paljust ühe esimesena järjekindlalt möödnud sajundi lõpu ja käesoleva alguse Eesti agraarolude talumatust. Selle tänumeele üheks väljenduseks on ka see monument, mis suure sõnameistri juubeli puhul avatakse Ed. Vilde nimelises kolhoosis.

O. KUNINGAS